

cia, un estudi monogràfic entorn de la història i geografia dels mots per a 'apagar' en tota la Península.

En contrast amb el quadro més complex que s'observa en els dialectes castellans i portuguesos, és notable la unitat del català en aquest concepte, des dels seus primers monuments: *apagar lo foc* és l'expressió constant des del S. XIII, tot al llarg de l'Edat Mitjana, i en els segles baixos fins a les resplendors de la Renaixença: «Tot capdellant arbredes, penyals del cim rodolan / --- / y la fumera y flames amunt se caragolan / --- / Al veure que ses llàgrimes no poden *apagarlos*, / y girant-s'hi s'escabellan, y fugen, los pastors / al llur darrera belan anyells y, sens tocar-los, / fugen ab ells los óssos y llops udoladors», *Atl.* I, 32a.

En cat. modern regna pertot: no li sé altre concurrent *atudar* a la Plana del Rosselló (Grandó), i una minsa prolongació de l'àrea gascona d'*amortar* a les altes valls pirinenques, que en el S. xv encara arribava fins a la Vall de Ribes (veg. *MORIR*), però que avui ha quedat reduïda a un ús minoritari en alguns pobles extrems del Pallars: a la pregunta 'el foc s'ha apagat?' contestaren que diuen *s a (a)pagat* a diversos llocs de Cardós i Vall Ferrera —Tor, Àreu, Farrera—, *s a d'apagá l fòk* en aquest poble i a Tavascan, i només a Àreu afegiren que com a equivalent de 'el foc està apagat' adés diuen *está mórri*, adés *apagát* (1932-34). Tenim, doncs, bones raons per deduir-ne que l'onada de la innovació *APPACARE FOCUM avançà de Llevant a Ponent, i va partir més aviat de Tàrraco que de Còrduba o d'Emèrita.

En castellà, en efecte, *apagar* tingué un rival molt vivaç en *amatar*, que hi era encara l'expressió dominant a l'Edat Mitjana, on el constatem en Berceo, en el *Libro de Alexandre*, en *Calila e Dimna*, la *General Estoria*, la 1.ª Cròn. *Gral.*, el Comte Juan Manuel, Sem Tob, l'Àrx. de Hita, *Sumas de Hist. Troyana*, Al. de Palència, i encara en diversos textos del S. xvi i àdhuc en Quevedo i Lope de Vega; avui sembla que ja no subsisteix sinó en dos parlars tan arcaïcs com l'alt-aragonès (Echo, *BDC* xxiv, 160) i el judeo-castellà del Marroc i d'Orient; però el fet que entre els sefardites *apagar* sigui fins ara un mot desconegut, indica que l'ús n'estava encara molt poc arrelat en el S. xv, i de fet al *DHistAcad.* només se li féu trobadís en el Marquès de Santillana, admirador dels nostres clàssics, i en un altre text medieval del qual no hi ha edició crítica

A Ponent *apagar* encara no ha aconseguit imposar-se del tot: *matar o fogo*, usual en el portuguès del S. xvi (Moraes), continua essent possible fins avui en dia a Portugal i a Galícia, i *amatar* es propi de Tras-os-Montes. En general sembla que allà la delimitació recíproca dels verbs pertanyents a aquest compartiment semàntic resta menys definida o avançada, com sigui que *pagar-se o fogo* per 'apagar-se' es troba en els *Padres de Mérida*, c. 1400 (*RLus.* xxvii, 56) i en canvi hi ha dos cops *apagar* per 'apacat la rancúnia': «como sse pode homẽ *apagar* --- quando for sanhudo» (i una altra vegada, *RLus.* xvii, 11). Per a la bibliografia i detalls d'aqueixos fets luso-castellans, vegeu

APAGAR, *DECH* I, 290-1.

DERIV.: *Apagada. Apagadís. Apagadissa*: una de molt sonada en feren a Girona, en defensa de Catalunya i la República Federal, els meus cosins Enric i Emili Garcia-Vigneaux, el 6 d'octubre de 1934. *Apagat* 'tebi, pàlid': «La vinya --- rodada de pomposes figures qui formen una faixa de color vert més fosc --- vista a la claror del sol *apagat* del mes d'octubre», JnRosselló, *Manyoc*, 106. *Apagador. Apagament.*

CPT.: *Apagallum, -llums* (cf. NYÈBIT). *Apagafoç. Apagapenol.* I de *pagar: pagacensos. Paga-i-senyal.*

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: *pac, en pac de, pago, paga, per paga, pagueta, pagable, pagador, pagadoria, pagaire, pagament, pagaré, despagat, despagement, apagar, apagar lo foc, lo llum, apagada, apagadís, apagadissa, apagat, apagador, apagament, apagallum, apagallums, apagafoç, apagapenol, pagacensos, paga-i-senyal.*

PAGELL, 'Pagellus erythrinus, teleosti', del ll. vulgar *PAGĒLLUS, diminutiu del ll. PAGER 'Sparus pagrus', i aquest, pres del gr. φάγρος id. □ 1.ª doc.: 1300.

En un doc. d'aquest any, i en sengles docs. de 1379 i 1440, l'assenyala l'*InuLC*; «*pagells* y arens y scóporas», mall. 1361-5 (*BSAL* vii, 120a); ¹ «*pagells*, orades, morrudes, cànteres --- pàmpol ---», StCeloni (*BABL* xii, 147); «*pagell*: rubellio, erithrinus», OPou (*ThPu.*, 65); «*pagellets*: brecas», Sanelo I, 113v. Avui el crec d'ús general en tot el domini: *pəžél* StPol, Blanes, Pineda, Bna. [1915 ---], Felanitx (on me'n parlen junt amb l'orada, 1964). No són de fiar les pronúncies *pəžél* i *pižél* que atribueix *AlcM* a Tarr. i Maó, car semblen fundades en la barroera mà de Griera (*BDC* xi, 61, 65).

Del català va passar manllevat al sard (*BDC* x, 144) i al cast. [1525] (especialment malagueny) *pagel* (*DECH*, s. v. PARGO), llengua on el terme genuí sembla ser *besuguete*. En canvi són germans autòctons del nostre mot l'oc. *pagel* (ja medieval, *PDPF*), prov. mod. *pageu*, it. *pagello* [c. 1700, Salvini], sobre els quals cf. Barbier, *RDR* I, 443; *BDR* II, 46; *REW*, 6144a. *PAGELLUS és formació diminutiva normal en llatí antic, tal com *agellus* (< *ager-los*) de *ager, miser, fratellus* de *frater* etc.

Del primitiu llatí PAGER, -GRI (> mossàrab > cast. PARGO), hi ha hagut també un descendent en català, *pagre*: «aranyes grosses, sturpis [leg. *scurpis*], *pagres*», ross. 1379 (*InuLC*, s. v.); «*pagre*: pagern», en la llista de peixos d'OPou (*ThPu.*, 65); «*pagre*: besugo (pez)», Sanelo (f.º 12). Es pesca a Eivissa (ja 1655, veg. s. v. ANFÓS): «orades, déntols, rojes y *pagres*, com llensa, nansa o palangre», JnCastelló (*Eiv. y Formentera*, 121); i també sentia jo anomenar *as pagras* als pescadors amb base a Cabrera (1969). Hi ha, però, una variant amb -a- postònica intercalada en el grup que fa pensar en una variant heretada del mossàrab, cosa natural perquè és peix de les costes de Migjorn: *pàguer* en una llista de peix que passa junt amb rèmol